

KIRJALLINEN KYSYMYS 476/2014 vp

Lapsen ja etävanhemman oikeuksien turvaaminen

Eduskunnan puhemiehelle

Oikeusministeri Anna-Maja Henriksson antoi 13.5.2014 vastauksen kokoomuksen kansanedustaja Pauli Kiurun 24.4.2014 tekemään kirjalliseen kysymykseen. Kysymys käsitteli lakivaliokunnan aiemmin lähettämää kirjettä Kiurun itsensä ja allekirjoittaneen tekemien lakialoitteiden johdosta: Mihin konkreettisiin toimiin oikeusministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö ovat ryhtyneet tai ryhtymässä tällä vaalikaudella lakivaliokunnan niille 15.11.2013 päivätyn ja lähettämän kirjeen johdosta?

Vastauksessaan oikeusministeri Henriksson huomioi hyvin ne toimet, joilla turvataan lähi­vanhemman ja lapsen välisen suhteen jatkuminen. Sen sijaan etävanhemman ja lapsen oikeuksien turvaamiseen ei esitetä konkreettisia parannuksia, jos lapsi ja etävanhempi ovat joutuneet vieraannuttamisen uhriksi. Vastauksessa viitataan toteuttamissuunnitelmaan vuosille 2014—2019, joka pohjautuu sosiaali- ja terveysministerille kesäkuussa 2013 loppuraporttinsa jättäneen Toimiva lastensuojelu -selvitysryhmän ehdotuksiin sekä lausuntopalautteeseen. Toteuttamissuunnitelman mukaisesti sosiaali- ja terveysministeriön, oikeusministeriön ja sisäministeriön on tarkoitus selvittää yhteistyössä, miten lapsen oikeus suojeluun turvataan tilanteissa, joissa on taustalla vanhempien välinen tai toisen vanhemman aiheuttama konflikti lapsen huollosta ja tapaamisesta ja samanaikainen vanhemman tai ulkopuolisen tahon ilmaisema huoli lapsen turvallisuudesta, terveydestä tai hyvinvoinnista.

Toimiva lastensuojelu -toteuttamissuunnitelmassa ei mainita sanallakaan käsitteitä vieraannuttaminen tai tapaamisten estäminen. Suunnitelman kohdassa 2.3.1 "Ilmoitusvelvollisuus poliisille lapseen kohdistuneesta väkivallasta" todetaan, että väkivaltaa kokeneiden lasten osalta ilmoitusvelvollisuus ja selvityskäytännöt tulee saattaa samalle tasolle seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi joutuneiden lasten kanssa: lastensuojelun ilmoitusvelvollisille viranomaisille ja ammattihenkilöille tulee säätää velvollisuus tehdä ilmoitus poliisille, kun heillä on syytä epäillä lapsen joutuneen henkeen tai terveyteen kohdistuneen rikoksen uhriksi." Mutta koskeeko tämä myös vieraannuttamista ja tapaamisen tahallista estämistä?

On huolestuttavaa, että toteuttamissuunnitelma ei siis tiedosta käsitettä vieraannuttaminen. Tämä on sikäli ymmärrettävää, että ryhmä on aloittanut työnsä jo ennen kuin vieraannuttamisen käsite vasta muutama vuosi sitten tässä merkityksessään edes ilmestyi kieleemme. Asiasta on kuitenkin olemassa jo runsaasti tutkimustietoa, ja se tulisikin siksi myös lainsäädännössä huomioida. Kattavimmin aihealueen problematiikkaan on pureuduttu Helinä Häkkänen-Nyholm, Taina Laajasalon ja Tiina Tuurin toimesta (Lapsen vieraannuttaminen vanhemmasta: Toimintatavat ja niiden vaikutus lapsen ja vanhemman hyvinvointiin. Psyjuridica. Espoo, 2013). Tutkijoiden mielestä (tutkimuksen sivut 4 ja 98) vieraannuttamiseen pitäisi suhtautua yhtä kielteisesti kuin lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön.

Monet viranomaisten toimet ovat vieraannuttamistilanteissa omiaan pahentamaan vieraannuttamista (Baker, Amy J.L. ja Paul R. Fine (2014) *Surviving parental alienation. A journey of hope and healing.* Rowman & Littlefield. Lanham, Maryland). Esimerkiksi perättömät väkivalta-, seksuaalinen hyväksikäyttö- ja muut syytökset aiheuttavat aina pitkän tutkintaprosessin, ja sinä aikana etävanhemman ja lapsen väliset tapaamiset on viranomaisten määräyksestä estetty. Tämä tauko tapaamisissa antaa vieraannuttajalle tehoa vieraannuttamiseen. Vaikka mitään näyttöä rikoksesta ei löytyisi, ei menetettyä aikaa korvata lapsen ja etävanhemman hyväksi. Lapsi tulkitsee helposti todeksi vanhemman väitteet toisesta vanhemmasta, koska viranomaisetkin toimivat vanhemman kertoman perusteella.

Vaikka viranomaiset eivät löytäisi mitään perusteita syytöksille, joku yksittäinen viranomaisen, opettajan, päiväkodin hoitajan, naapuri, sukulainen tai jotkut muut lapsen lähipiirissä tyypillisesti päätyvät uskomaan, että syytöksillä on todellisuuspohjaa. Heidän suhtautumisensa vaikuttaa lapseen vieraannuttamista tukien.

On vakava asia, jos viranomaisten toimilla edistetään lapsen kaltoinkohtelua. Varhainen puuttuminen ja ennaltaehkäisy olisivat nyt ratkaisumalliksi tarjottua Follo-sovittelua huomattavasti tehokkaampia toimenpiteitä.

Suunnitelman kohdassa 2.3.5 "Moniammatillisen asiantuntijaryhmän tehtävien selkiyttäminen" ehdotetaan, että Lastensuojelun moniammatillisen asiantuntijaryhmän tehtäviä ja roolia tulee selkiyttää. Lastensuojelulaissa (417/2007) kunnan tehtäväksi on asetettu huolehtia siitä, että lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on käytettävissään lapsen kasvun ja kehityksen, terveydenhuollon, oikeudellista sekä muuta lastensuojelutyössä tarvittavaa asiantuntemusta. Mutta pitääkö tämä asiantuntemus sisällään vieraannuttamisen tai toistuvan tapaamisen estämisen lapselle aiheuttamia seurauksia?

Suunnitelman kohdassa 2.3.6 "Palvelusuunnitelma lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen vanhemmille" halutaan vahvistaa lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen vanhempien palvelusuunnitelman tekoa. Saadussa lausuntopalaut-

teessa haasteena nähdään, että lastensuojelussa on lain ohjaamana keskitytty lapsen palvelujen järjestämiseen ja aikuisten auttaminen tapahtuu toisissa toimipisteissä, eikä tätä kokonaisuutta suunnitella yhdessä. On havaittu, että lastensuojelutyöntekijöiden valmiutta tunnistaa vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmia on parannettava ja selkeät toimintamallit on luotava vanhempien ohjaamiseksi tarvittavien palveluiden piiriin. Mutta pitääkö tämä sisällään molempien vanhempien auttamisen? Pitääkö tämä sisällään vieraannuttamisen tunnistamisen? Pitääkö tämä sisällään vanhemman auttamisen, kun lapsi on jo vieraannutettu hänestä tai kun vieraannuttaminen on menossa?

Suunnitelman kohdassa 2.3.9 "Tuetut ja valvotut tapaamiset" esitetään sosiaalihoitolakiin lisättäviksi säännökset siitä, missä tilanteissa on lapsen edun mukaista määrätä tapaamiset toteutettaviksi tuettuina tai valvottuina ja miten tällaiset tapaamiset on käytännössä toteutettava. Moni vieraannuttamisen kohteena olevan vanhemman entinen kumppani vaatii juuri valvottuja tapaamisia. Tämän tarkoitus ei ole parantaa vaan heikentää lapsen ja etävanhemman välistä suhdetta. Miten lähivanhemman "väärät" huolet aiotaan huomioida lain valmistelussa?

Vuosille 2015—2019 jää suunnitelman kohta 2.4.3 "Lapsen suojele huoltoriidoissa erityisesti silloin, kun ulkopuolisilla on huoli lapsesta". Sosiaali- ja terveysministeriö, oikeusministeriö ja sisäministeriö selvittävät yhteistyössä, miten lapsen oikeus suojelemaan turvataan tilanteissa, joissa on taustalla vanhempien välinen tai toisen vanhemman aiheuttama konflikti lapsen huollosta ja tapaamisesta ja samanaikainen vanhemman tai ulkopuolisen tahon ilmaisema huoli lapsen turvallisuudesta, terveydestä tai hyvinvoinnista.

Lapsen suojelemaan huoltoriitatilanteessa suunnitelma esittää ensisijaisesti nk. Fasper- ja Follo-sovitteluja, mutta toteaa ettei sovittelu kuitenkaan ole ratkaisu kaikkiin tilanteisiin "erityisesti jos kyse on vakavan väkivallan uhasta ja lapsen turvaamisesta." Erovaihe on riskialtis erilaiselle väkivallalle ja väkivalta voi jatkua pitkään eron jälkeenkin. Esimerkiksi entinen puoliso ja lapsi voivat joutua vainoamisen kohteeksi. Rikoslakia

(39/1889) muutettiin jo 1.1.2014 alkaen lisäämällä uusi vainoamista koskeva rangaistussäännös (25 luvun 7 a §). Vaikeiden huolto- ja tapausriitojen kohteena olevien lasten oikeuksien parantamiseksi tehtävästä jatkotyöstä sovitaan tarkemmin oikeus-, sisä- sekä sosiaali- ja terveysministeriön kesken. Mutta pitääkö tämä jatkotyökin oletuksen, että vain tapaajavanhempi on se väkivaltainen uhka lapselle ja lähihuoltajalle?

Olisi syytä muistaa, ettei vika aina ole tapaajavanhemmassa. Toteuttamissuunnitelmasta Toimiva lastensuojelu -selvitysryhmä sai alkunsa toukokuussa 2012 kuolleen 8-vuotiaan Vilja-Eerikan kohtalosta. Tytön isä oli toiminut lähihuoltajana vuodesta 2010. Loppuvuodesta 2011 tytön äiti kuitenkin haki oikeusteitse tyttärensä huoltajuutta. Käräjäoikeus tuomitsi tytön jäämään asumaan isälleen. Tytöstä ehdittiin tehdä 11 lastensuojeluilmoitusta ennen hänen kuolemaansa.

Kuolemantapaus nosti lastensuojelutyön puutteet keskusteluun ja herätti useat viranomaiset selvittämään lastensuojelun toimintaa. Kuolemantapausten olisi pitänyt nostaa tarkasteluun myös tuomioistuimien tekemät huoltajuus- ja tapausoikeusratkaisut sekä niiden perustelut. Tapaus on surullinen osoitus siitä, kuinka lapsi on vailla turvaa, jos pahantekijä sattuu olemaan lähihuoltaja.

Helsingissä 12 päivänä kesäkuuta 2014

Juho Eerola /ps
Pauli Kiuru /kok

Fasper- ja Follo-sovittelut ovat vähentäneet huoltoriitoja oikeusistuimissa. Pahoihin vieraannuttamistapauksiin niillä kuitenkin ei ole ollut vaikutusta, vaan tilanteet on "soviteltu" lähinnä lähivanhemman toiveiden mukaisesti. Tässä kohden Suomen tulisi ottaa esimerkkiä Ruotsista, jossa tulee 1.7.2014 voimaan laki, jonka mukaan lapsen omavaltainen pitäminen lähivanhemman luona säädetään lapsikaappaukseen verrattavaksi rikokseksi. Tällä olisi Suomessakin suuri vaikutus paitsi vanhempien yhdenvertaisuuden niin myös vieraannuttamisen ennaltaehkäisyn ja varhaisen puuttumisen kannalta.

Edellä olevan perusteella ja eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ään viitaten esitämme asianomaisen ministerin vastattavaksi seuraavan kysymyksen:

Mihin toimiin hallitus aikoo ryhtyä, jotta lapsen ja etävanhemman vieraannuttaminen ilmiönä tunnustetaan lastensuojelutyötä tekevien ihmisten keskuudessa, kuten muukin väkivalta ja

miten hallitus aikoo turvata etävanhemman ja lapsen oikeudet samalla tavoin yhdenvertaisesti kuin se on turvaamassa lähivanhemman ja lapsen väliset oikeudet?

Eduskunnan puhemiehelle

Eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ssä mainitussa tarkoituksessa Te, Herra puhemies, olette toimitaneet asianomaisen ministerin vastattavaksi kansanedustaja Juho Eerolan /ps ym. näin kuuluvan kirjallisen kysymyksen KK 476/2014 vp:

Mihin toimiin hallitus aikoo ryhtyä, jotta lapsen ja etävanhemman vieraannuttaminen ilmiönä tunnustetaan lastensuojelutyötä tekevien ihmisten keskuudessa, kuten muukin väkivalta ja

miten hallitus aikoo turvata etävanhemman ja lapsen oikeudet samalla tavoin yhdenvertaisesti kuin se on turvaamassa lähivanhemman ja lapsen väliset oikeudet?

Vastauksena kysymykseen esitän seuraavaa:

Lapsia koskevan lainsäädännön lähtökohtana on lapsen edun periaate. Ratkaisuja tehtäessä on arvioitava, mikä vaihtoehdoista turvaisi lapsen edun parhaiten. Tässä arvioinnissa läheisten ja jatkuvien ihmissuhteiden toteutuminen on tärkeää. Tämä koskee sekä lapsen huoltoa ja tapaanmisoikeutta koskevien asioiden ratkaisemista että lastensuojelulain mukaisia lastensuojelun toimenpiteitä.

Kuten vastauksestani kirjalliseen kysymykseen KK 319/2014 vp ilmenee, huoli lapsen tapaanmisoikeuden tehokkaaseen toteutumiseen liittyvistä ongelmista on otettu hallituksessa vakavasti. Perheiden varhaiseen tukemiseen ja pitkityneiden ongelmien ehkäisemiseen pyritään monin eri toimenpitein. Joihinkin ongelmiin voidaan vaikuttaa lainsäädännöllä. Toiset edellyttävät pikemminkin viranomaisten toiminnan kehittämistä paikallisesti.

Lapsia koskevien asioiden ratkaiseminen on vaikeaa. Se edellyttää viranomaisilta taitavaa työskentelyä ja tapauskohtaista harkintaa. Lapsen edun mukaisen ratkaisun löytämiseksi on merkityksellistä, että viranomaiset osaavat muiden asiaan vaikuttavien seikkojen ohella tunnistaa epäasianmukaisen käyttäytymisen ja sen taustalla olevat syyt. Lastensuojelun ammattilaisten käyttämä verkko-opas, Lastensuojelun käsikirja, sisältää laajasti ohjeistuksia lastensuojelussa esiintyviin tilanteisiin. Erotilanteeseen keskeisesti liittyviä teemoja käsitellään myös viranomaisille järjestettävissä koulutuksissa. Viime vuosina lapsioikeudellisiin asioihin liittyvää koulutusta on järjestetty oikeusministeriössä erityisen paljon. Mukana on ollut tuomareita, oikeusavustajia, psykologeja ja sosiaalityöntekijöitä.

Sosiaali- ja terveysministeriö on yhdessä Kuntaliiton kanssa julkaissut vastikään lastensuojelun laatusuosituksen (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2014:4). Laatusuosituksessa kiinnitetään huomiota perheen kokonaisvaltaiseen auttamiseen lastensuojeluprosessissa. Lisäksi laatusuosituksessa kiinnitetään huomiota asiakkaan palveluntarpeen arviointiprosessiin. Arviointiprosessia kehitetään parhaillaan valtakunnallisen sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisen kehittämisohjelman (KASTE) tukemana.

Lapsen ja hänen vanhempiensa välisten suhteiden säilymisessä hyvin tärkeää on myös tiedon jakaminen vanhemmille eron jälkeisestä vanhemmuudesta ja siitä, mitä lapsi tarvitsee vanhemmiltaan eron jälkeen. Tässä tiedonjakamisessa paitsi kuntasektorin myös kolmannen sektorin toimijat ovat merkittävässä asemassa.

Käynnissä olevan sosiaalihuoltolain uudistamisen tarkoituksena on vahvistaa lasten ja per-

heiden ennalta ehkäiseviä palveluita ja varhaista tukea ja näin välttää ongelmien kasvaminen niin, että syntyy tarve lastensuojelun palveluille. Lapsiperheiden kotipalvelujen, perhetyön ja perheasioiden sovittelun kehittäminen ovat sosiaalihuoltolakiuudistuksen tärkeitä osa-alueita. Luonnosasteella olevaan hallituksen esitykseen uudeksi sosiaalihuoltolaiksi sisältyy useita ehdotuksia, joilla parannettaisiin yhteistyötä sosiaali- ja terveydenhuollon sekä muiden toimialojen kesken. Lisäksi selkeytettäisiin yhteisissä palveluissa sovellettavia säännöksiä. Lasten ja mui-

den erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden palvelujen saaminen ja perusoikeuksien toteutuminen turvattaisiin monialaisen yhteistyön ja koko sosiaalihuoltoa koskevan yhtenäisen päätöksentekomenettelyn avulla.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaan lakiin sisältyy velvollisuus toimia lapsen edun mukaisesti. Siihen voidaan katsoa sisältyvän mm. kielto käyttäytyä kaikin tavoin lapsen edun vastaisesti, vieraannuttaminen mukaan lukien.

Helsingissä 1 päivänä heinäkuuta 2014

Oikeusministeri Anna-Maja Henriksson

Till riksdagens talman

I det syfte som anges i 27 § i riksdagens arbetsordning har Ni, Herr talman, till den minister som saken gäller översänt följande skriftliga spörsmål SS 476/2014 rd undertecknat av riksdagsledamot Juho Eerola /saf m.fl.:

Vilka åtgärder avser regeringen vidta för att fjärmande av barnet från den förälder som inte bor med barnet ska erkännas som fenomen av barnskyddsarbetarna, på samma sätt som annat våld och

hur avser regeringen trygga samma jämlika rättigheter för den s.k. distansföräldern och barnet som mellan närföräldern och barnet?

Som svar på detta spörsmål anför jag följande:

Den lagstiftning som gäller barn utgår från principen om barnets bästa. När besluten fattas gäller det att bedöma vilket alternativ som bäst tryggar barnets bästa. I denna bedömning läggs det vikt vid nära och fortlöpande människorelationer. Detta gäller såväl beslut i ärenden om vårdnad om barnet och umgängesrätt som barnskyddsåtgärder enligt barnskyddslagen.

Så som framgår av mitt svar på det skriftliga spörsmålet SS 319/2014 rd har regeringen tagit allvarligt på oron när det gäller svårigheterna att genomföra umgängesrätten på ett effektivt sätt. Man försöker med många olika åtgärder stötta familjerna i ett tidigt skede och förhindra att problemen blir utdragna. En del problem kan man påverka lagstiftningsvägen. Andra förutsätter snarare att myndigheternas verksamhet på lokal nivå utvecklas.

Det är svårt att fatta beslut i ärenden som gäller barn. Myndigheterna måste vara skickliga i sitt arbete och kunna göra en bedömning i varje enskilt fall. För att finna en lösning som är förenlig med barnets bästa är det viktigt att myndigheterna förutom de övriga omständigheter som inverkar på saken kan identifiera ett inkorrekt beteende och de bakomliggande orsakerna. Den webbhandbok för barnskydd som används av barnskyddsarbetarna innehåller en mängd anvisningar för de situationer som förekommer inom barnskyddet. Teman som nära anknyter till en skilsmässosituation behandlas också inom ramen för utbildningar för myndigheterna. Under de senaste åren har det på justitieministeriet ordnats speciellt mycket utbildning i anslutning till barnrättsliga frågor. Bland deltagarna har det funnits domare, rättsbiträden, psykologer och socialarbetare.

Social- och hälsovårdsministeriet har tillsammans med Kommunförbundet nyligen publicerat en kvalitetsrekommendation för barnskyddet (Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2014:4). Där tas det fasta på hur familjen ska få hjälp på ett övergripande sätt under barnskyddsprocessen. Också den process som gäller att bedöma klientens behov av service lyfts fram. Denna bedömningsprocess utvecklas som bäst med stöd från det nationella utvecklingsprogrammet för social- och hälsovården (KASTE).

För att relationerna mellan barnet och barnets föräldrar ska bibehållas är det också mycket viktigt att föräldrarna får information om föräldraskapet och vad barnet behöver av sina föräldrar efter skilsmässan. En betydande roll när det gäller att ge information spelar förutom kommunsektorn också aktörer inom den tredje sektorn.

Syftet med den pågående revideringen av socialvårdslagen är att stärka de preventiva tjänsterna och förbättra det stöd som sätts in i ett tidigt skede för barn och familjer och på så sätt undvika att problemen växer sig så stora att det uppstår behov av barnskyddstjänster. Viktiga delområden vid revideringen av socialvårdslagen är att utveckla hemtjänsterna för barnfamiljer, familjearbetet och medlingen i familjefrågor. I den proposition med förslag till ny socialvårdslag som nu kommit så långt som till ett utkast ingår flera förslag genom vilka samarbetet mellan social- och hälsovården och andra sektorer kommer att förbättras. Dessutom ska det skapas klarhet i

de bestämmelser som tillämpas på gemensamma tjänster. Tillgången till tjänster för barn och andra klienter i behov av särskilt stöd och förverkligandet av de grundläggande fri- och rättigheterna ska tryggas med hjälp av mångprofessionellt samarbete och ett gemensamt förfarande för beslutsfattande som gäller hela socialvården.

I lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt ingår en skyldighet att handla enligt vad som är bäst för barnet. Detta kan bl.a. anses innefatta ett förbud att i något avseende uppträda på ett sätt som står i strid med barnets bästa, inklusive fjärmande.

Helsingfors den 1 juli 2014

Justitieminister Anna-Maja Henriksson